

Kinga Pietrasik-Kulińska
Dorota Szuba

Prowadzenie pomiarów w rozwoju psychofizycznym uczniów we wczesnoszkolnej edukacji przyrodniczej

- ✓ Pomiar dydaktyczny i ewaluacja osiągnięć ucznia
- ✓ System oceniania na poziomie edukacji wczesnoszkolnej

Recenzja

dr Danuta Kitowska

Analiza merytoryczna

dr Joanna Borgensztajn

Redakcja językowa i korekta

Monika Lipińska-Pawelek

Projekt graficzny, projekt okładki

Wojciech Romerowicz, ORE

Skład i redakcja techniczna

Grzegorz Dębiński

Projekt motywu graficznego „Szkoły ćwiczeń”

Aneta Witecka

ISBN 978-83-65967-46-6 (Zestawy materiałów dla nauczycieli szkół ćwiczeń – przyroda)

ISBN 978-83-65967-52-7 (Zestaw 2: Przedszkolna i wczesnoszkolna edukacja przyrodnicza we wszechstronnym rozwoju dziecka młodszego)

ISBN 978-83-65967-55-8 (Zeszyt 3: Prowadzenie pomiarów w rozwoju psychofizycznym uczniów we wczesnoszkolnej edukacji przyrodniczej)

Warszawa 2017

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Użycie niekomercyjne 3.0 Polska (CC-BY-NC).

Spis treści

Wstęp	3
Pomiar dydaktyczny i ewaluacja osiągnięć ucznia	4
System oceniania na poziomie edukacji wczesnoszkolnej	6
Edukacja przyrodnicza na I etapie edukacyjnym	7
Sprawdzanie osiągnięć uczniów	9
Diagnoza zdolności i uzdolnień uczniów	15
Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	16
Kształcenie zróżnicowane	24
Poziomy kształcenia zróżnicowanego	24
Czynniki wspierające sukces edukacyjny	27
Bibliografia	30
Spis ilustracji	30

Wstęp

Celem pracy edukacyjnej jest wszechstronny, harmonijny rozwój ucznia, wspierający nauczanie, kształcenie umiejętności i wychowywanie odbywające się w sposób zintegrowany. Szkoły pracują z uczniami za pomocą różnorodnych metod kształcenia, które zawierają autorskie programy nauczania i wychowania, jak również wewnętrzne systemy oceniania.

Szkoła oraz nauczyciele starają się – w miarę możliwości – zindywidualizować wspomaganie rozwoju każdego ucznia, odpowiednio do jego potrzeb i umiejętności.

Kształcenie dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi dostosowuje się do ich możliwości psychofizycznych oraz tempa uczenia się. Dlatego podstawą wyboru form indywidualizacji nauczania powinno być rozpoznanie potencjału każdego ucznia. Jeśli nauczyciel ułatwi dziecku osiągnięcie sukcesu na miarę jego możliwości, wówczas zyskuje ono szansę na lepszy i szybszy rozwój ogólny oraz edukacyjny.

Według rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego kształcenie ogólne ma na celu m.in.:

- ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności;
- rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki;
- wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat;
- wspieranie ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji i określaniu drogi dalszej edukacji;
- wszechstronny rozwój osobowy ucznia przez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
- zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy;
- ukierunkowanie ucznia ku wartościom (por. Podstawa programowa..., b.r.: 11).

Według rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego do zadań szkoły w zakresie edukacji wczesnoszkolnej należy m.in.:

- wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka,
- zapewnienie prawidłowej organizacji zabawy, nauki i odpoczynku dla uzyskania ciągłości procesów adaptacyjnych w odniesieniu do wszystkich dzieci, w tym rozwijających się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony;
- wspieranie:

- » aktywności dziecka, kształtującej umiejętność korzystania z rozwijających się umysłowych procesów poznawczych, niezbędnych do tworzenia własnych wzorów zabawy, nauki i odpoczynku,
- » wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie kompetencji samodzielnego uczenia się;
- wybór (opracowanie) programu nauczania opartego na treściach adekwatnych do poziomu rozwoju dzieci, ich możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania oraz uwzględniającego potrzeby i możliwości uczniów rozwijających się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony;
- planowa realizacja programu nauczania szanująca godność uczniów, ich naturalne indywidualne tempo rozwoju, wspierająca indywidualność, oryginalność, wzmacniająca poczucie wartości, zaspokajająca potrzebę poczucia sensu aktywności własnej i współdziałania w grupie (por. Podstawa programowa..., b.r.: 17).

Szkoła oprócz funkcji edukacyjnej pełni także funkcję wychowawczą. Kształtuje u dzieci i młodzieży postawę akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka oraz poszanowania środowiska przyrodniczego. Upowszechnia w tym wiedzę o zasadach zrównoważonego rozwoju, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

W trzecim zeszycie niniejszego zestawu, który oddajemy w ręce metodyków, mentorów, nauczycieli oraz innych osób związanych z procesem kształcenia przyrodniczego na etapie kształcenia przedszkolnego, omówimy wybrane metody dydaktyczne i ich praktyczne zastosowanie w obszarze prowadzenia pomiarów w rozwoju psychofizycznym uczniów we wczesnoszkolnej edukacji przyrodniczej.

Pomiar dydaktyczny i ewaluacja osiągnięć ucznia

„Pomiar dydaktyczny, jako uściśnione sprawdzanie i ocenianie osiągnięć uczniów, jest składnikiem warsztatu każdego nowoczesnie pracującego nauczyciela”.

Prof. B. Niemierko

Pomiar dydaktyczny to pomiar osiągnięć szkolnych ucznia. Każdemu poziomowi osiągnięć jest przyporządkowany symbol na wybranej skali określający jego wartość. Sposób klasyfikacji symboli do poziomu osiągnięć podlega weryfikacji empirycznej. Pomiar dokonywany jest w oparciu o ustalone przed rozpoczęciem procesu kształcenia kryteria.

Pomiary dydaktyczne można podzielić na:

- **pomiary sprawdzające**, które mają za zadanie ustalenie w jakim stopniu uczeń spełnia wymagania programowe z danego zakresu treści nauczania;
- **pomiary różnicujące**, bazujące na wymaganiach programowych, określają pozycję ucznia w danej grupie poddanej badaniu.

Pomiar dydaktyczny, będący z definicji pomiarem osiągnięć szkolnych ucznia, nie musi prowadzić do oceny. W takim przypadku służy jako narzędzie diagnostyczne. Za jego pomocą możemy oszacować osiągnięcia ucznia w stosunku do podstawy programowej, zastosowanego programu nauczania czy standardów egzaminacyjnych. Pozwala określić stosunek materiału opanowanego przez ucznia do tego, co zostało zaplanowane jako treść do nauczania. W ten sposób głównie szacowany jest poziom umiejętności i wiadomości nabytej przez dziecko. W pewnym stopniu pomiar ten pozbawiony jest obiektywizmu, ponieważ badany jest wyłącznie pewien wycinek tego, co uczeń potrafi, część jego kompetencji. Wyniki takie mogą być również zaburzone, jeśli podejście ucznia do pomiaru dydaktycznego nie było w pełni uczciwe, a jego praca nie była samodzielna.

Narzędziem, którym posługuje się pomiar dydaktyczny, jest test. Jego wyniki przedstawia się za pomocą skali pomiarowej. Może ją stanowić system symboli liczbowych, słownych lub graficznych.

Wymagania programowe są stworzone w celu określenia, jaką wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne powinien przyswoić sobie uczeń w ramach procesu kształcenia.

Podstawa programowa jest najważniejszym dokumentem w randze rozporządzenia regulującego dobór treści nauczania, celów kształcenia oraz warunków, w których ma przebiegać działalność dydaktyczna szkoły. Jest ona taka sama dla wszystkich szkół w Polsce. Niej podporządkowane są programy nauczania, które powinny być z nią zgodne, jak również dostosowane do potrzeb i możliwości ucznia. Do zadań nauczyciela należy wiedza na temat

tego, które elementy programu nauczania wynikają z podstawy programowej, a które są elementami nadobowiązkowymi.

Podczas realizacji podstawy programowej istotne jest uwzględnianie jej trzech części: celów nauczania, treści nauczania oraz sposobów i warunków ich realizacji.

Pomocny jest tu plan wynikowy, który za pomocą numerycznego oznaczenia wiąże treści i cele lekcji z treścią podstawy programowej. Nauczyciel dzięki takiemu oznaczeniu potrafi wskazać, jaki cel i treści z danej podstawy programowej zostały zrealizowane podczas lekcji.

Przykładowy wzór planu dydaktycznego nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej z numerycznym odniesieniem do podstawy programowej

Miesiąc	Liczba godzin	Temat bloku/ kręgu	Temat dnia	Edukacja	Treści działań edukacyjnych	Numeryczne odniesienie do podstawy programowej

Plan wynikowy polega na zaplanowaniu wykonywanych przez ucznia czynności i umiejętności, które opanowuje podczas lekcji. Powinien zawierać wymagania podstawowe i ponadpodstawowe. Można dzięki temu później ocenić stopień przyswojenia wiedzy i umiejętności nabytych w procesie kształcenia. Wymagania te są przeważnie dostosowane do przyjętej skali stopni szkolnych (numerycznych lub opisowych) oraz możliwości rozróżniania poziomów tej skali przez nauczycieli.

Pomiar dydaktyczny spełnia następujące funkcje:

- jest punktem wyjścia do czynności projektowania procesu nauczania;
- umożliwia systematyczną kontrolę procesu wychowania;
- pozwala na ocenianie wyników działalności pedagogicznej.

System oceniania na poziomie edukacji wczesnoszkolnej

Na pierwszym etapie edukacyjnym proces kształcenia przybiera formę nauczania zintegrowanego rozłożonego na trzy lata, a nie przedmiotowego. Nauczyciele sami decydują, ile czasu ich uczniowie potrzebują na opanowanie wiadomości i umiejętności z poszczególnych obszarów zawartych w podstawie programowej. Według nowej podstawy programowej edukacja wczesnoszkolna charakteryzuje się:

- spokojem i systematycznością procesu nauki;
- wielokierunkowością;
- dostosowaniem tempa pracy do możliwości psychoruchowych każdego ucznia;

- dostosowaniem poznawanych zagadnień do możliwości percepcyjnych ucznia.

Podjęmowanie decyzji dotyczących programu nauczania, systemu oceniania oraz wyboru metod nauczania, środków dydaktycznych, tempa realizacji treści nauczania, czasu trwania poszczególnych zajęć edukacyjnych wymaga niezwyklej staranności. Nauczyciele mają obowiązek brać pod uwagę zróżnicowane możliwości dzieci w placówce, w której pracują.

Zakres wielokierunkowej aktywności dziecka wytyczają, wymienione w podstawie programowej efekty kształcenia, przyporządkowane poszczególnym dyscyplinom naukowym.

Edukacja przyrodnicza na I etapie edukacyjnym

Edukacja przyrodnicza na etapie wczesnoszkolnym ma za zadanie wzbogacić obraz świata kształtującego się w umyśle młodego człowieka. Im zasób wiedzy przyrodniczej ucznia jest szerszy, tym więcej otwiera się przed nim nowych perspektyw i funkcjonowanie w otaczającej rzeczywistości staje się łatwiejsze.

Według podstawy programowej zakres wiadomości i umiejętności, który uczeń kończący klasę III szkoły podstawowej posiada, powinien być możliwy do zrealizowania w przeciętnych warunkach edukacyjnych.

Osiągnięcia w zakresie edukacji przyrodniczej ucznia po ukończeniu III klasy szkoły podstawowej

1. Osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska przyrodniczego. Uczeń:
 - a) rozpoznaje w swoim otoczeniu popularne gatunki roślin i zwierząt, w tym zwierząt hodowlanych, a także gatunki objęte ochroną;
 - b) rozpoznaje i wyróżnia cechy ekosystemów, takich jak: łąka, jezioro, rzeka, morze, pole, staw, las, las gospodarczy; określa składowe i funkcje ekosystemu na wybranym przykładzie, np. las, warstwy lasu, polany, torfowiska, martwe drzewo w lesie;
 - c) rozpoznaje wybrane zwierzęta i rośliny, których w naturalnych warunkach nie spotyka się w polskim środowisku przyrodniczym;
 - d) odszukuje w różnych dostępnych zasobach, w tym internetowych, informacje dotyczące środowiska przyrodniczego, potrzebne do wykonania zadania, ćwiczenia;
 - e) prowadzi proste hodowle roślin, przedstawia zasady opieki nad zwierzętami, domowymi, hodowlanymi i innymi;
 - f) planuje, wykonuje proste obserwacje, doświadczenia i eksperymenty dotyczące obiektów i zjawisk przyrodniczych, tworzy notatki z obserwacji, wyjaśnia istotę obserwowanych zjawisk według procesu przyczynowo-skutkowego i czasowego;
 - g) chroni przyrodę, wskazuje wybrane miejsca ochrony przyrody oraz parki narodowe, pomniki przyrody w najbliższym otoczeniu – miejscowości, regionie;
 - h) segreguje odpady i ma świadomość przyczyn i skutków takiego postępowania.

2. Osiągnięcia w zakresie funkcji życiowych człowieka, ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i odpoczynku. Uczeń:

- a) przedstawia charakterystykę wybranych zajęć i zawodów ludzi znanych z miejsca zamieszkania oraz zawodów użyteczności publicznej: nauczyciel, żołnierz, policjant, strażak, lekarz, pielęgniarz czy leśnik, a ponadto rozumie istotę pracy w służbach mundurowych i medycznych;
- b) posługuje się numerami telefonów alarmowych, formułuje komunikat – wezwanie o pomoc: Policji, Pogotowia Ratunkowego, Straży Pożarnej;
- c) posługuje się danymi osobowymi w kontakcie ze służbami mundurowymi i medycznymi, w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia;
- d) dba o higienę oraz estetykę własną i otoczenia;
- e) reaguje stosownym zachowaniem w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa, zdrowia jego lub innej osoby;
- f) wymienia wartości odżywcze produktów żywnościowych; ma świadomość znaczenia odpowiedniej diety dla utrzymania zdrowia, ogranicza spożywanie posiłków o niskich wartościach odżywczych i niezdrowych, zachowuje umiar w spożywaniu produktów słodzonych, zna konsekwencje zjadania ich w nadmiarze;
- g) przygotowuje posiłki służące utrzymaniu zdrowia;
- h) ubiera się odpowiednio do stanu pogody, poszukuje informacji na temat pogody, wykorzystując np. internet;
- i) rozróżnia podstawowe znaki drogowe, stosuje przepisy bezpieczeństwa w ruchu drogowym i miejscach publicznych; przestrzega zasad zachowania się w środkach publicznego transportu zbiorowego;
- j) stosuje się do zasad bezpieczeństwa w szkole, odnajduje drogę ewakuacyjną, rozpoznaje znaki i symbole informujące o różnych rodzajach niebezpieczeństw oraz zachowuje się zgodnie z informacją w nich zawartą; stosuje zasady bezpiecznej zabawy w różnych warunkach i porach roku;
- k) ma świadomość istnienia zagrożeń ze środowiska naturalnego, np. nagła zmiana pogody, huragan, ulewne deszcze, burza, susza oraz ich następstwa: powódź, pożar, piorun; określa odpowiednie sposoby zachowania się człowieka w takich sytuacjach;
- l) ma świadomość obecności nieprawdziwych informacji, np. w przestrzeni wirtualnej, publicznej; sprawdza informacje, zadając pytania nauczycielowi, rodzicom, policjantowi;
- m) stosuje zasady bezpieczeństwa podczas korzystania z urządzeń cyfrowych, rozumie i respektuje ograniczenia związane z czasem pracy z takimi urządzeniami, oraz stosuje zasady netykiety;
- n) ma świadomość, iż nieodpowiedzialne korzystanie z technologii ma wpływ na utratę zdrowia człowieka;
- o) ma świadomość pozytywnego znaczenia technologii w życiu człowieka.

3. Osiągnięcia w zakresie rozumienia przestrzeni geograficznej. Uczeń:

- a) określa położenie i warunki naturalne swojej miejscowości oraz okolicy, opisuje charakterystyczne formy terenu, składniki przyrody, charakterystyczne miejsca, np. miejsca pamięci narodowej, najważniejsze zakłady pracy, w tym ważniejsze

- przedsiębiorstwa produkcyjne i usługowe, interesujące zabytki, pomniki, tereny rekreacyjne, parki krajobrazowe, parki narodowe;
- b) wskazuje na mapie fizycznej Polski jej granice, główne miasta, rzeki, nazwy krain geograficznych;
 - c) czyta proste plany, wskazuje kierunki główne na mapie, odczytuje podstawowe znaki kartograficzne map, z których korzysta; za pomocą komputera, wpisując poprawnie adres, wyznacza np. trasę przejazdu rowerem;
 - d) wymienia nazwę stolicy Polski i charakterystyczne obiekty, wyjaśnia znaczenie stolicy dla całego kraju, wskazuje na mapie jej położenie;
 - e) przedstawia charakterystyczne dla Polski dyscypliny sportowe, gospodarcze lub inne np. artystyczną działalność człowieka, w której Polska odnosi sukcesy lub z niej słynie;
 - f) wyznacza kierunki główne w terenie na podstawie cienia, określa, z którego kierunku wieje wiatr, rozpoznaje charakterystyczne rodzaje opadów;
 - g) przedstawia położenie Ziemi w Układzie Słonecznym. (Podstawa Programowa)

Sprawdzanie osiągnięć uczniów

Sprawdzanie i ocenianie osiągnięć edukacyjnych uczniów opiera się na prawidłowym rozpoznawaniu przez nauczyciela poziomu opanowania wiadomości i umiejętności przez ucznia w stosunku do wymagań edukacyjnych zapisanych w podstawie programowej, realizowanego programu nauczania w danej placówce oraz postępów ucznia.

Monitorowanie osiągnięć ucznia i systematyczne ocenianie postępów jest niezbędne w procesie nauczania i wychowania. Nauczyciel powinien, uwzględniając różnice

indywidualne uczniów, prowadzić obserwacje i diagnozy w różnorodnych codziennych sytuacjach, by odnotować formy aktywności ucznia i obserwować jego postępy. Sprawdzanie i ocenianie jest naturalnym zjawiskiem towarzyszącym nauczaniu i uczeniu się, które powinno być połączone z udzielaniem potrzebnego wsparcia. Ocenianie odbywa się na bieżąco w klasie, podczas wielokierunkowej aktywności ucznia. Nauczyciel regularnie sprawdza zakończone prace i odnosi się do ich jakości i sposobu wykonania. Powinien zawsze nagrodzić ucznia uśmiechem, pochwałą lub gestem. W razie potrzeby ma za zadanie wskazać, co należy poprawić lub wyeksponować. Najważniejsze jest, aby prowadzący zajęcia wyróżniał pozytywne osiągnięcia ucznia, nie porównując go przy tym z innymi uczniami.

Ocenianie traktowane jako narzędzie diagnostyczne rozwoju ucznia:

- daje dziecku informację zwrotną o tym, co już umie i nad czym musi popracować, jak daleko jest na drodze do osiągnięcia wyznaczonego celu;
- pokazuje mocne i słabe strony dziecka w danej dziedzinie;
- uwzględnia indywidualne możliwości dziecka;
- bierze pod uwagę wkład pracy dziecka, jego wysiłek włożony w wykonanie zadania;
- nie ma na celu przypisywanie dziecku określonego statusu;
- zachęca do dalszej systematycznej pracy;
- uświadamia, że wysiłek się opłaca;
- nie pełni funkcji kary czy nagrody;
- nie zawiera krytyki osobistej dziecka;
- uwzględnia postęp, jaki dokonał się w dziecku;
- może być wykorzystywane do porównywania dzieci ze względu na posiadane umiejętności.

Oceny cząstkowe¹

Każda placówka szkolna ma w swoim statucie zapisany jednolity przedmiotowy system oceniania uczniów, do którego wszyscy nauczyciele mają obowiązek się stosować. Natomiast uczniowie, rodzice lub prawni opiekunowie na początku każdego roku szkolnego zapoznają się z kryteriami oceniania. Zapisywanie oceniania bieżącego dokumentowane jest:

- w zeszytach uczniowskich;
- w zeszytach ćwiczeń;
- na kartach pracy;
- w testach osiągnięć szkolnych;
- w testach kompetencyjnych;
- w zeszycie korespondencji ucznia;
- w dzienniku lekcyjnym.

W klasie I szkoły podstawowej ocenianie ucznia poprzedzone jest zdiagnozowaniem jego osiągnięć, które stanowi punkt odniesienia do postępów jego rozwoju.

¹ <http://www.bc.ore.edu.pl/Content/751/Ocenianie-w-klasach-I-III.pdf>

W systemie oceniania nauczyciel posługuje się umowną skalą, na której określone symbole odnoszą się do poziomu osiągnięć uczniów. Mogą to być symbole:

- liczbowe (np. 1–6),
- literowe (np. A–F),
- słowne (np. celujący, dobry),
- ikoniczne (np. buźki, słoneczka, pająki),
- ruchowe (np. ruchy rąk, głowy),
- dźwiękowe (np. sygnały muzyczne, dźwięk gwizdka).

Do tych symboli nauczyciel może dodać odpowiednie opisy.

Podział procentowy z przypisanymi przykładowymi ocenami słownymi:

- za zadania dodatkowo wykonane przez dziecko, które wykraczają poza podstawę programową – celujący, znakomicie, doskonale,
- 100%–80% – bardzo dobrze, biegle,
- 79%–60% – dobrze, poprawnie,
- 59%–40% – dostatecznie, wystarczająco, zadowolająco,
- 39%–20% – dopuszczająco, słabo,
- 19%–0 % – niedostatecznie, niewystarczająco, niezadowolająco.

Przykładowa skala z ocenami obrazkowymi, w której przy stemplu nauczyciel może dodać odpowiedni opis oceny częściowej:

W systemie oceniania można stosować skalę punktową z opisem ogólnych kryteriów oceniania osiągnięć edukacyjnych:

- 6 p. – celująco, znakomicie, doskonale
Uczeń doskonale opanował zadany zakres wiadomości i zdobył umiejętności wykraczające poza podstawę programową. Inicjuje samodzielnie rozwiązania problemów. Bierze aktywny udział w konkursach szkolnych i pozaszkolnych. Wykazuje postawę twórczą.
- 5 p. – bardzo dobrze, biegle
Uczeń ma bardzo dobrze opanowany pełen zakres wiadomości i umiejętności określony w programie nauczania. Biegle posługuje się zdobytymi umiejętnościami, rozwiązuje samodzielnie problemy teoretyczne i praktyczne. Potrafi prawidłowo zastosować posiadaną wiedzę do wyjaśniania innych zadań i zagadnień.
- 4 p. – dobrze, poprawnie
Uczeń ma dobrze opanowaną większość wiadomości i umiejętności określonych programem nauczania. Poprawnie rozwiązuje typowe zadania teoretyczne i praktyczne. Umiejętnie korzysta ze znanych mu źródeł informacji. Potrafi zastosować zdobytą wiedzę przy rozwiązywaniu typowych zadań i problemów.
- 3 p. – dostatecznie, wystarczająco, zadowalająco
Uczeń ma opanowane podstawowe wiadomości i umiejętności określone programem nauczania w stopniu podstawowym. Potrafi rozwiązywać typowe zadania teoretyczne lub praktyczne o niewielkim stopniu trudności. Przy pomocy nauczyciela potrafi korzystać z podstawowych źródeł informacji.
- 2 p. – dopuszczająco, słabo
Uczeń ma słabo opanowane wiadomości i umiejętności określone programem nauczania. Nie jest w stanie bez pomocy nauczyciela rozwiązać większości zadań na poziomie podstawowym. Braki w wiedzy i umiejętności są możliwe do nadrobienia przy zaangażowaniu ucznia.
- 1 p. – niedostatecznie, niewystarczająco, niezadowalająco
Uczeń nie opanował wiadomości i umiejętności określonych programem nauczania. Nie potrafi rozwiązywać prostych zadań i problemów o elementarnym stopniu trudności nawet przy pomocy nauczyciela.

W przypadku otrzymania przez ucznia opinii z poradni psychologiczno-pedagogicznej, jak również z poradni specjalistycznej, nauczyciel jest zobowiązany dostosować wymagania edukacyjne do indywidualnych potrzeb ucznia.

Wymagania te powinny zostać określone w formie pisemnej i odnosić się do pisemnych i ustnych wypowiedzi ucznia. Nauczyciel informuje o tym rodziców lub prawnych opiekunów

dziecka i przekazuje im listę wymagań. Jest ona podawana także do wiadomości dyrektora szkoły oraz wychowawcy klasy.

Ocena z zachowania

Ocena z zachowania ucznia w edukacji wczesnoszkolnej jest oceną opisową. Obserwacje dotyczące zachowań uczniów są na bieżąco notowane w dzienniku klasowym. Ocena z zachowania nie ma wpływu na oceny z zajęć edukacyjnych oraz na promocję do klasy programowo wyższej. Do obowiązkowych form oceny zachowania należą:

- ocena semestralna;
- ocena roczna.

Ocena roczna jest odnotowywana na świadectwie, arkuszu ocen oraz dzienniku zajęć. Ocena z zachowania ucznia uwzględnia:

- wywiązywanie się z obowiązków uczniowskich;
- postępowanie mające na celu dobro społeczności szkolnej;
- dbanie o dobre imię szkoły i jej tradycje;
- dbałość o piękno języka ojczystego;
- dbałość ucznia o swoje bezpieczeństwo i zdrowie, jak również innych;
- godne i kulturalne zachowanie na terenie szkoły oraz poza nią;
- okazywanie szacunku kolegom i osobom dorosłym.

Ocena semestralna i roczna

Nauczyciel na co dzień obserwuje ucznia i jego rozwój, na bieżąco notuje jego osiągnięcia, swoje uwagi i spostrzeżenia. Ma obowiązek gromadzenia kart pracy ucznia, jego prac plastycznych, literackich oraz testów i sprawdzianów. Zebrane informacje stanowią podstawę oceny opisowej ucznia, która wymagana jest na półroczu i koniec roku. Ma ona charakter informacyjny, diagnostyczny i motywacyjny.

Na ocenę opisową ucznia składają się:

- postępy ucznia w rozwoju;
- postępy ucznia w edukacji;
- osobiste osiągnięcia ucznia.

Semestralna ocena opisowa osiągnięć edukacyjnych oraz ocena z zachowania ucznia klas I–III ma na celu zdiagnozowanie działalności ucznia i określenie kierunków dalszej pracy.

Roczna ocena opisowa pokazuje całościowy poziom osiągniętych na danym etapie umiejętności przez ucznia w odniesieniu do oczekiwań podstawy programowej. Dotyczy ona przede wszystkim stopnia opanowania umiejętności w zakresie czytania, pisania, liczenia, rozwiązywania problemów.

Każda szkoła zobowiązana jest posiadać jednolity system oceniania. Powinien on zawierać szczegółowe wskazówki omawiające, co brane jest pod uwagę w ocenie semestralnej i rocznej opisowej, np. z podziałem na poziomy: poziomy doskonały, bardzo dobry, dobry, wystarczający, minimalny, niewystarczający.

Powinna ponadto zawierać szczegółowe informacje z osiągniętego przez dziecko poziomu w każdym obszarze kształcenia zintegrowanego, oraz te na temat zachowania.

Przykłady semestralnej i rocznej pozytywnej oceny opisowej w zakresie edukacji przyrodniczej opracowane przez Darię Bartz-Jaworską, nauczyciela kształcenia zintegrowanego (por. Bartz-Jaworska):

Klasa 1

Uczeń w klasie 1:

- Posiada ogólną wiedzę o najbliższym otoczeniu. Interesuje się światem roślin i zwierząt. Rozumie konieczność ochrony środowiska. Odczytuje znaczenie podstawowych znaków drogowych. Rozpoznaje i nazywa warzywa i owoce.
- Jest wspaniałym obserwatorem i przyjacielem przyrody. Zna swoje otoczenie i umie się w nim bezpiecznie poruszać.
- Posiada ogólną wiedzę o najbliższym otoczeniu. Nie do końca rozumie konieczność ochrony środowiska. Interesuje się motoryzacją i techniką.

Klasa 2

Uczeń w klasie 2:

- Potrafi nazwać wiele gatunków roślin, rozróżnia ich części. Doskonale czyta mapę. Posiada ogromną wiedzę geograficzną. Rozróżnia kierunki geograficzne. Interesuje się motoryzacją i techniką.
- Nazywa wiele gatunków roślin i rozróżnia ich części. Doskonale czyta mapę. Zna i wyjaśnia zasady prawidłowego odżywiania się. Rozumie zjawiska zachodzące w przyrodzie. Rozróżnia kierunki geograficzne. Interesuje się motoryzacją i techniką. Wykazuje rozległą wiedzę o otaczającym środowisku.
- Nazywa wiele gatunków roślin, rozróżnia ich części. Jest wspaniałym obserwatorem i przyjacielem przyrody. Potrafi zachwycać się jej pięknem. Posiada ogólną wiedzę o najbliższym środowisku.
- Nazywa wiele gatunków roślin i nazywa ich części. Posiada ogólną wiedzę o najbliższym otoczeniu. Interesuje się techniką. Rozumie konieczność ochrony środowiska.
- Dostrzega związek między warunkami życia roślin, zwierząt i ludzi, a porami roku. Posiada ogólną wiedzę o otaczającym środowisku.

Klasa 3

Uczeń w klasie 3:

- Jest wspaniałym obserwatorem i przyjacielem przyrody. Chętnie wypowiada się na jej temat. Przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny osobistej. Zna zasady zachowania się w środkach komunikacji. Dość dobrze czyta mapę.
- Interesuje się przyrodą i chętnie wypowiada się na jej temat. Przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny osobistej. Dość dobrze czyta mapę.
- Interesuje się przyrodą i chętnie wypowiada się na jej temat. Jest prawdziwym przyjacielem zwierząt. Przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny osobistej. Rozróżnia rodzaje transportu. Dość dobrze czyta mapę. Zna warstwową budowę lasu.
- Interesuje się otaczającym światem. Dostrzega związek między warunkami życia roślin, zwierząt i ludzi a porami roku. Zna zasady bezpiecznego poruszania się po drogach. Potrafi dobrze czytać mapę.
- Interesuje się przyrodą i chętnie wypowiada się na jej temat. Wykazuje ogólną wiedzę o najbliższym otoczeniu.

Promocja do klasy o wyższym poziomie programowym

Uczeń otrzymuje promocję do klasy programowo wyższej, jeśli jego osiągnięcia edukacyjne w danym roku szkolnym zostały ocenione pozytywnie. Po raz drugi w tej samej klasie uczeń może pozostać wyłącznie w wyjątkowych przypadkach uzasadnionych opinią lekarza, publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej lub poradni specjalistycznej. Pozostawienie ucznia w tej samej klasie wymaga zgody jego rodziców lub opiekunów prawnych. Ocena z religii oraz języka angielskiego wystawiana jest według zasad opisanych w przedmiotowych systemach oceniania.

Diagnoza zdolności i uzdolnień uczniów

Obowiązek diagnozowania zdolności i uzdolnień uczniów nakłada na placówki edukacyjne rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Mówi m.in. o tym, że „pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi w przedszkolu, szkole i placówce polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia, wynikających: ...4) ze szczególnych uzdolnień” (por. § 3 ust. 1 pkt 4).

„Nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści w przedszkolu, szkole i placówce rozpoznają odpowiednio indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz indywidualne możliwości psychofizyczne uczniów, w tym ich zainteresowania i uzdolnienia” (por. § 19.1., Rozporządzenie MEN, 2013).

Na tworzenie programu indywidualnej pomocy psychologiczno-pedagogicznej powinna – oprócz rozpoznania potencjału rozwojowego ucznia – składać się także analiza jego indywidualnej ścieżki rozwoju, w której szacowane są: stopień realizacji potrzeb rozwojowych, możliwości rozwoju zainteresowań i zdolności. Przy tworzeniu takiego programu ważne jest uwzględnienie dotychczasowych doświadczeń edukacyjnych ucznia.

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Do szkół uczęszczają dzieci, których potrzeby edukacyjne różnią się od potrzeb przeciętnego ucznia. Są oni określani są jako **uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych**, w skrócie SPE.

Cechą charakterystyczną uczniów z SPE jest zindywidualizowany sposób uczenia się, przyswajania wiedzy i poszczególnych kompetencji.

Do uczniów z SPE zalicza się zarówno dzieci, które mają trudności w uczeniu się, jak również dzieci zdolne oraz wybitnie zdolne.

Do uczniów mających trudności w uczeniu się należą:

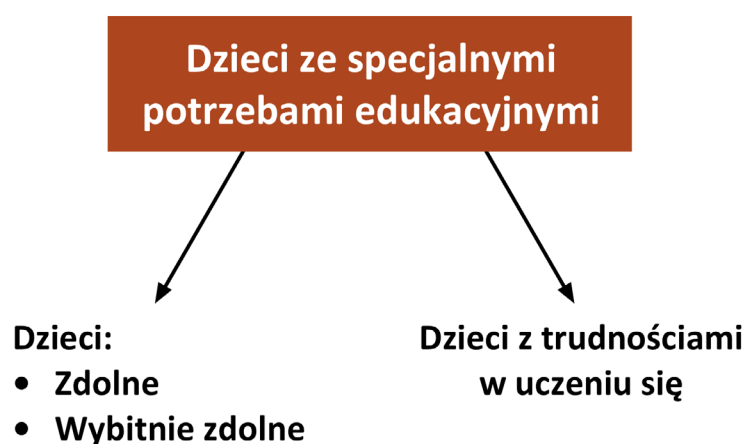
- uczniowie niepełnosprawni, którzy posiadają orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, np. dzieci z upośledzeniem umysłowym, słabosłyszące, słabowidzące, z niepełnosprawnością ruchową, autyzmem, zespołem Aspergera, przewlekłe chore;
- uczniowie z zaburzeniami lub odchyleniami rozwojowymi posiadający np. wady wymowy, dysharmonie rozwojowe, obniżenie możliwości intelektualnych;
- uczniowie niedostosowani społecznie, mający zaburzenia w sferze emocjonalno-społecznej, posiadający trudności adaptacyjne i komunikacyjne;

- uczniowie ze specyficznymi trudnościami, które nie wynikają z obniżenia sprawności intelektualnej, wad wzroku lub słuchu, ani zaniedbań środowiskowych np. dysgrafią, dysleksją, dyskalkulią;
- uczniowie z zaburzoną komunikacją językową, do grupy tej zalicza się uczniów-obcokrajowców oraz powracających po dłuższym pobycie zagranicznym;
- uczniowie zdolni oraz wybitnie zdolni.

Jednym z najważniejszych zadań należących do nauczycieli jest rozpoznanie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W przypadku, gdy stosowane w szkole metody i formy pracy z uczniem nie przynoszą spodziewanych efektów, występują pogłębiające się w miarę upływu czasu problemy edukacyjno-wychowawcze. W ich wyniku kolejnym krokiem działania jest skierowanie dziecka do poradni psychologiczno-pedagogicznej. Poradnia dokonuje diagnozy ucznia i formułuje zalecenia dla rodziców i nauczycieli odnośnie pracy z dzieckiem. Uzyskanie odpowiedniego orzeczenia umożliwia również szkole pozyskanie dodatkowych środków i zasobów na pracę z dzieckiem z SPE.

Nauczyciele opiekujący się uczniami z SPE powinni stale pogłębiać swoją wiedzę dotyczącą metod pracy z takimi dziećmi oraz orientować się w ich potrzebach emocjonalnych.

Rys. 1. Dzieci z SPE

Praca z uczniami o trudnościach w uczeniu się jest opisana w licznie dostępnych opracowaniach zawierających różne rozwiązania, które nauczyciele mogą bezpośrednio zastosować w praktyce szkolnej. Klasyfikacja uczniów zdolnych i wybitnie zdolnych jako mających specjalne potrzeby edukacyjne jest stosunkowo młoda. Działania podejmowane przez nauczycieli w pracy z uczniem zdolnym, uzdolnionym lub utalentowanym przyjmują zazwyczaj charakter doraźny. Również zakres dostępnej literatury dotyczącej tej tematyki jest odpowiednio skromniejszy. Dlatego poniżej opisujemy zagadnienia dotyczące uczniów zdolnych.

Uczniowie zdolni

Uczeń zdolny w potocznym rozumieniu, to ten, który osiąga bez problemu najwyższe oceny z przedmiotów szkolnych. W rozumieniu psychologicznym uczeń zdolny to dziecko mające wysoki iloraz inteligencji, różnorodne osiągnięcia i wysoki potencjał twórczy.

Zdarza się, że nauczyciele klasyfikują ucznia zdolnego za pomocą przyjętych schematów, często pomijając czynnik intelektualny. Jednak podstawą rozpoznania dziecka zdolnego lub wybitnie zdolnego jest skoncentrowanie się na odkryciu jego zdolności, uzdolnień czy talentu w danej dziedzinie.

Zdolności

Według encyklopedii Państwowego Wydawnictwa Naukowego zdolność to zespół względnie stałych właściwości człowieka, które warunkują łatwość uczenia się oraz efektywność wykonywania czynności w określonej dziedzinie działalności.

Nieco inną definicję podaje Słownik Języka Polskiego pod redakcją Doroszewskiego: „Zdolność to predyspozycja do łatwego opanowania pewnych umiejętności, zdobywania wiedzy, uczenia się”.

Uczeń zdolny w świetle tych definicji to osoba sprawnie i szybko wykonująca czynności, o dużej zdolności poznawczej, przeprowadzająca operacje intelektualne o wysokiej jakości i rozległości.

Uzdolnienia

Uzdolnienia są specyficzną konfiguracją zdolności ogólnych i specjalnych, która umożliwia wykonywanie określonej, ukierunkowanej treściowo działalności na wysokim poziomie.

Poszczególne jednostki są bardzo silnie zróżnicowane pod względem poziomu uzdolnień specjalnych. Nie można przez to jednoznacznie porównywać ich osiągnięć w jednej bezwzględnej skali. Przeważnie uzdolnienia dotyczą pewnego obszaru, stosunkowo rzadko dotyczą dwóch lub więcej kierunków. Uzdolnienia określane jako specjalne to np. uzdolnienia muzyczne, techniczne, aktorskie.

Uczeń osiągający bardzo dobre oceny szkolne ze wszystkich przedmiotów jest w świetle tak podawanych definicji uczniem zdolnym do uczenia się, ale niekoniecznie uzdolnionym. Uczeń, który posiada uzdolnienia np. matematyczne, często nie wykazuje uzdolnień np. artystycznych, co znajduje odzwierciedlenie w ocenach z przedmiotów takich jak plastyka.

Talent

Według cenionego psychologa polskiego Jana Strealu wybitne zdolności ogólne i/ lub specjalne to zdolności urzeczywistniające się dzięki interakcji z innymi czynnikami (wewnętrznymi i zewnętrznymi) w określonej działalności człowieka.

W takim rozumieniu pojęcia „talent”, ludzie utalentowani to ci, którzy mają określony dorobek twórczy. Każda osoba z talentem musi być uzdolniona specjalnie, ale już nie każda osoba uzdolniona ma talent.

W kształtowaniu talentu dużą rolę odgrywają:

- wysoki poziom uzdolnień specjalnych;
- iloraz inteligencji;
- odpowiednia osobowość i charakter, które są gwarantem efektywności działania;
- aktywność własna;
- motywacja oraz środowisko społeczne, z którego się dana jednostka wywodzi;
- czynniki losowe.

Geniusz

Geniusz to jednostka, której osiągnięcia są przełomowe dla dalszego rozwoju i postępu cywilizacyjnego w danej dziedzinie.

Charakterystyka ucznia zdolnego

W pracy nauczyciela często występują trudności w ustaleniu, czy ma on rzeczywiście do czynienia z dzieckiem zdolnym. Nie zawsze bowiem uczeń z bardzo dobrymi wynikami w nauce to uczeń wybitnie zdolny – częściej jest to po prostu dziecko bardzo pracowite lub spełniające oczekiwania nauczyciela.

Edward Nęcka podaje kryteria, które świadczą o tym, że mamy do czynienia z uczniem (wybitnie) zdolnym. Zalicza do nich:

- ciekawość poznawczą – niektóre dzieci są szczególnie dociekliwe, żywo zainteresowane sprawami ogólnymi, jak i konkretnymi;
- spostrzegawczość – zdolność do zauważania najdrobniejszych szczegółów, podobieństw i różnic pomiędzy obiektami i ideami;
- zainteresowania – szerokie spektrum zainteresowań, wybrane dziedziny są eksplorowane przez ucznia, interesuje się on nie tylko tematami poruszonymi przez rówieśników, lecz także zajmującymi dorosłych;
- zamiłowanie do czytania – dziecko chętnie, dużo i szybko czyta, potrafi przekazywać przyswojone treści i je analizować;
- wyobraźnia twórcza – łatwość w tworzeniu wyobrażeń i odtwarzaniu obrazów znanych, wytwory są dokładne, oryginalne, abstrakcyjne i zaskakujące;

- koncentracja i wytrwałość – uczeń nie ma problemu z koncentracją, potrafi ją utrzymać przez długi czas, nie męczy się i nie rozkojarza się szybko;
- samokrytycyzm – uczeń stawia sobie wysoką poprzeczkę, jest zdolny do refleksji i samokrytyki, często bywa niezadowolony z własnych osiągnięć;
- dojrzałość – dzieci wybitnie zdolne dorównują dorosłym poziomem prowadzonej konwersacji, ich poglądy i osądy są dojrzałe i poparte odpowiednimi argumentami;
- żwawość intelektualna – dzieci zdolne czerpią przyjemność intelektualną z rozwiązywania nowych problemów, angażują się w nie mocno i prawdziwie w sferze poznawczej (por. Nęcka, 2003).

Dzieci zdolne przeważnie posiadają kilka z wyżej wymienionych cech, rzadko zdarza się, by występowały wszystkie naraz.

Uczeń zdolny:

- wykazuje wysokie osiągnięcia w nauce lub innej dziedzinie;
- ma wysoki poziom zdolności ogólnych i inteligencji, a także zdolności specjalnych i uzdolnień;
- posiada osiągnięcia oryginalne i twórcze lub możliwość ich osiągnięcia.

Rozpoznanie ucznia zdolnego

Ucznia zdolnego można zidentyfikować za pomocą:

- obserwacji – zachowania ucznia podczas pracy grupowej lub indywidualnej, które mogą świadczyć o zdolnościach, zadawanie pytań świadczących o jego ciekawości poznawczej, dociekliwości, posiadania wiedzy i umiejętności wykraczających poza program nauczania, stadium rozwoju, prace i inne wytwory np. artystyczne, inne osiągnięcia ucznia;
- wywiadu z uczniem lub innymi osobami z jego środowiska np. rodzicami, nauczycielem prowadzącym, psychologiem;
- narzędzia diagnostyczne – testy predyspozycji i zdolności, kwestionariusze, weryfikowalne skale stosowane przez psychologów i nauczycieli specjalizujących się w pracy z uczniem zdolnym;
- opinia z poradni psychologiczno-pedagogicznej i/lub pedagoga szkolnego, nominacje rodzicielskie, pedagogiczne.

Trudności i negatywne zachowania uczniów zdolnych

W przypadku uczniów zdolnych często obserwuje się negatywne zachowania lub trudności, z którymi się oni borykają, przykładowo:

- trudności ucznia w przystosowaniu się do grupy – zarówno sam uczeń odsuwa się od pozostałych, jak również grupa ma problemy z zaakceptowaniem jego odmienności. Często tacy uczniowie mają problem w przekazywaniu i ujawnianiu swojej wiedzy,

obawiając się wyśmiania i przyczepienia łatki „kujona”. Trudno znaleźć im przyjaciół lub partnerów do zabawy dzielących ich zainteresowania lub znajdujących się na podobnym poziomie rozwoju intelektualnego. Równie często spostrzegają zdolnych kolegów lub koleżanki jako faworyzowanych przez nauczyciela, co pogłębia przepaść między nimi;

- chęć ciągłego imponowania rówieśnikom – dzieci zdolne kompensują często odsunięcie od grupy manifestowaniem swojej przewagi na innych polach;
- ostra rywalizacja z innymi uczniami – uczniowieolni potrzebują stymulacji, wykazania się na określonym polu zainteresowań;
- lekceważenie w stosunku do innych (zarówno uczniów, jak i nauczycieli), bywają zarozumiali i pyszni, zdarza się jednak wbrew intencji ucznia zdolnego, że jego działania są rozumiane i odbierane niewłaściwie;
- chęć dominacji;
- egocentryzm, nieumiejętność lub niechęć do współpracy z innymi;
- perfekcjonizm prowadzący często do budowania niskiej samooceny – dla ucznia zdolnego jego działania często lub nigdy nie są wystarczająco dobre;
- zaburzenia równowagi emocjonalnej (nadmierna nieśmiałość lub nadpobudliwość, agresja lub stawianie się ofiarą);
- przeciętne wyniki w nauce – dzieci zdolne często miewają kiepskie wyniki szkolnych osiągnięć. Szacuje się, że wśród takich dzieci tylko ok. 30% osiąga bardzo dobre wyniki w nauce, pozostałe zaledwie wyniki średnie lub nawet bardzo niskie. Często dzieje się tak dlatego, że dzieci zdolne nie uczą się systematycznie. Treści przekazywane na lekcjach nie stanowią dla nich najmniejszego problemu, gdyż zawierają się w posiadanej przez nie wiedzy ogólnej – dzieci zdolne do pewnego momentu odnoszą bez wysiłku spore osiągnięcia edukacyjne. W dłuższej perspektywie jednak, szczególnie wówczas, gdy nie jest oceniana czysta wiedza, lecz praca i pilność w jej osiąganiu, pojawiają się trudności. Należą do nich często spotykane problemy z systematycznym prowadzeniem zeszytów, starannym pismem itd.;
- zaklasyfikowanie jako „uczeń trudny” – powoduje zadawanie przez uczniów zdolnych trudnych dla nauczyciela pytań, co może być odbierane jako chęć zachwiania autorytetem nauczycielskim. U dzieci takich występuje chęć zgłębiania tematu, która zaburza ogólny tok lekcji, wyprzedzanie wypowiedzi nauczyciela. Uczniowie zdolni są nadmiernie aktywni, wymagają uwagi i wsparcia. Może to wynikać z ich ogromnej ciekawości poznawczej przy jednoczesnym braku stymulacji – bodźców intelektualnych, emocjonalnych czy fizycznych.

Potrzeby dziecka zdolnego

Każde dziecko zdolne wymaga indywidualnego podejścia. Ważne jest dokonanie indywidualnej analizy rozwoju takiego dziecka w sferach:

- intelektualno-poznawczej;
- społecznej;
- emocjonalnej.

Wyniki takich analiz dla każdego zdolnego dziecka będą różnić się między sobą i należy je indywidualnie interpretować.

Można wyróżnić jednak kilka ogólnych wskazań dotyczących wspierania rozwoju dzieci zdolnych. Należą do nich:

- działania mające na celu zharmonizowanie rozwoju dziecka – istotne jest, by jego rozwój społeczny i emocjonalny nie odbiegał od poziomu rozwoju intelektualno-poznawczego. W tym celu należy dbać o to, by dziecko przebywało wśród rówieśników oraz miało czas na zabawę odpowiednią dla jego wieku;
- rozwijanie umiejętności twórczego myślenia. Współczesna edukacja kładzie duży nacisk na rozwijanie tych umiejętności, zaś różnorodne badania psychologiczne i społeczne wskazują na ich dużą rolę w osiąganiu sukcesu życiowego;
- nauczanie dziecka systematycznej pracy od najmłodszych lat. Ważne jest wspieranie go w tej pracy, podkreślanie korzyści płynących ze systematyczności, np. poprzez pokazywanie dziecku działań osób będących dla niego autorytetem;
- rozwijanie zainteresowań pozaszkolnych, ukazujących bogactwo i różnorodność form i działań innych ludzi, które mają za zadanie wpływać inspirująco na dziecko i poszerzać jego horyzonty myślowe.

Niezwykle istotne jest umożliwianie dziecku zdolnemu rozwoju jego ciekawości poznawczej. Rodzice i nauczyciele powinni towarzyszyć dziecku w odkrywaniu świata, poszukiwaniu informacji na interesujące tematy, przedstawiać pasje swoje i innych.

Szkoła dysponuje różnorodnymi narzędziami, które wspierają rozwój dziecka zdolnego. Do nich należą:

- zajęcia wykorzystujące myślenie twórcze;
- zajęcia rozwijające kompetencje społeczne;
- kółka zainteresowań;
- indywidualny tok nauczania z wybranego przedmiotu lub przedmiotów;
- konkursy i olimpiady szkolne;
- gazetki, uroczystości szkolne, wymiany międzyszkolne itp.

Najistotniejszą i palącą zawsze kwestią jest odpowiednia wiedza nauczyciela, pozwalająca mu na rozpoznanie zdolności ucznia i właściwe z nim postępowanie. Właściwe czyli takie, które pomaga uczniowi przewyższać trudności oraz rozwijać zdolności. Dzięki takiemu wsparciu uczeń, czując się bezpiecznie, będzie chętnie przychodził do szkoły jako do miejsca przyjaznego i stymulującego.

Rolą rodziców jest:

- umożliwienie dziecku jak najszerszych kontaktów społecznych;
- zamiast unikania trudnych sytuacji – wspieranie i pokazywanie rozwiązań;
- zapewnienie swobody poznawczej;

- otoczenie dziecka zdolnego, które niejednokrotnie sprawia różnorodne problemy, miłością, akceptacją i zrozumieniem;
- korygowanie negatywnych zachowań emocjonalnych;
- poświęcanie dziecku dużo czasu;
- umiejętność konstruktywnej krytyki poczynań dziecka;
- zachęcanie go do twórczości.

Wskazówki dla nauczyciela:

- doceniaj twórcze myślenie i innowacyjne pomysły;
- stymuluj wrażliwość dzieci;
- nie zapominaj o pochwałach, stosuj je w odpowiednich ilościach;
- zachęcaj do notowania pomysłów – mogą się przydać na później;
- ucz tolerancji wobec idei, poglądów i opinii innych;
- walcz z rutyną i utartymi schematami myślenia;
- podsycaj naturalną ciekawość dziecka;
- ucz stawiania pytań;
- bądź cierpliwy;
- ucz się od swoich uczniów.

Rola nauczyciela w rozwijaniu zdolności ucznia:

- indywidualizacja pracy – zastosowanie metod, technik, środków dydaktycznych dopasowanych do potrzeb i zdolności ucznia;
- pokazywanie potencjalnych kierunków rozwoju, współpraca ze środowiskiem rodzinnym oraz pozaszkolnym;
- inspirowanie do podejmowania samokształcenia przez ucznia - polecenie źródeł informacji (gazet, książek, stron internetowych, warsztatów i zajęć organizowanych przez instytucje pozaszkolne);
- organizowanie konsultacji, wizyt eksperckich spoza środowiska szkolnego oraz nauczycieli akademickich i nauczycieli ze szkół wyższych etapów edukacji;
- motywowanie ucznia do brania udziału w warsztatach tematycznych, wymianach międzyszkolnych, stażach, wymianach zagranicznych oraz pomoc w pozyskiwaniu środków finansowych dla ucznia w postaci programów, grantów i projektów.

Diagnoza ucznia zdolnego

Rozpoznanie uzdolnień ucznia należy do zadań i obowiązków szkoły. Trudnością bywa zastosowanie odpowiednich narzędzi diagnostycznych. Nauczyciel z reguły bez kłopotu dostrzega w grupie uczniów tych, którzy mają problemy w opanowaniu w stopniu wystarczającym wymagań podstawy programowej. Teoretycznie oczywiste powinno być określenie grupy o umiejętnościach przeciwnych, czyli uczniów działających bardzo szybko i efektywnie, poprawnie i twórczo rozwiązujących zadania i problemy, wyróżniających się dojrzałością intelektualną. Przeważnie są to uczniowie aktywni na wielu obszarach działania.

Obserwacja prowadzona przez nauczyciela jest pierwszym ze stosowanych narzędzi do rozpoznawania uzdolnień wśród uczniów. Ważne jest bliższe poznanie ucznia przez nauczyciela, który dzięki temu jest w stanie szybko określić jego mocne strony i pozytywne zachowania. Rozwijanie bezpośredniej więzi z takim uczniem daje możliwość odkrycia obszarów zainteresowania dziecka, sposobów, w jaki spędza czas wolny, cech środowiska, z którego pochodzi. Nauczyciel może stosować wywiad, rozmowę z uczniami i jego rodzicami, ankiety. Może również sam konstruować arkusze wywiadu, obserwacji, sprawdziany. Narzędzia służące do uszczegółowienia charakterystyki ucznia są z reguły stosowane wyłącznie przez psychologów.

Nauczyciel, który ocenia danego ucznia jako zdolnego i chce właściwie zaplanować jego proces uczenia się, powinien skorzystać ze wsparcia pedagogów zatrudnionych w szkole oraz poradni psychologiczno-pedagogicznych. Wykonywane tam testy i diagnozy specjalistyczne pozwalają określić możliwości intelektualne ucznia, jego umiejętności w zakresie koncentracji, motywacji, radzenia sobie w sytuacjach stresowych i trudnych. Dodatkowe informacje przynoszą testy określające zdolności językowe, kwestionariusze zainteresowań, badania socjometryczne.

Wyniki badań psychologicznych są przekazywane w pierwszej kolejności rodzicom lub opiekunom prawnym dziecka, którzy dzielą się z nimi z nauczycielem. Mają one formę opinii lub wyników diagnostycznych.

Kształcenie zróżnicowane

We współczesnych programach nauczania podkreśla się mocno tezę, że każdy uczeń jest zdolny i powinien mieć szansę na osiągnięcie sukcesu życiowego. Rozpoznanie zdolności i kształcenie indywidualności należy do zadań szkoły i nauczyciela. Każdy uczeń powinien mieć zapewnione warunki niezbędne do rozwoju osobistego. Im wcześniej jego potrzeby zostaną określone, tym lepiej można dostosować do nich proces kształcenia pod kątem przekazywanych treści, metod nauczania, tempa pracy i stawianych przed uczniem celów. W systemie szkolnym takie indywidualne podejście czyni z dziecka podmiot, co gwarantuje mu zapewnienie szans rozwoju i daje wsparcie w osiągnięciu sukcesu edukacyjnego.

Poziomy kształcenia zróżnicowanego

Kształcenie zróżnicowane zwane też indywidualizowanym odbywa się w wielu wymiarach. Ma ono miejsce ze względu na rodzaj placówki szkolnej oraz metody stosowane w danej szkole.

Te dwa aspekty można uszeregować używając kryterium:

- różnicowania zewnętrznego z uwzględnieniem:
 - » zainteresowań uczniów:

- * szkoły profilowane z równolegle prowadzoną od szkoły podstawowej nauką innych przedmiotów np. baletowe, plastyczne;
- * podział na poziomie III etapu edukacyjnego: licea, technika, szkoły branżowe.
- » wieku uczniów:
 - * przedszkola, szkoły podstawowe i ponadpodstawowe.
- » specjalnych potrzeb edukacyjnych:
 - * szkoły specjalne na poziomie przedszkola, szkoły podstawowej i ponadpodstawowej.
- różnicowania wewnętrznego, mającego miejsce na poziomie danej placówki oświatowej:
 - » ze względu na organizację wewnętrzną;
 - » ze względu na podejście dydaktyczne.

Na pierwszym etapie edukacyjnym – po podjęciu decyzji odnośnie wyboru szkoły, dokonywanej przeważnie przez rodziców lub opiekunów prawnych – uczeń przez kilka lat będzie przez nią kształtowany i wspomagany w procesie uczenia się. Dlatego istotne jest rozpoznanie możliwości i potrzeb edukacyjnych ucznia oraz właściwe podejście do nich szkoły i nauczycieli, z którymi dziecko będzie się spotykało w czasie swojej kariery szkolnej.

Kształcenie zróżnicowane wewnętrzne

Szkoła jest zorganizowaną strukturą, której podstawową jednostką jest uczeń. Uczniowie pogrupowani są z kolei w klasy, które stanowią zamkniętą część składową tej struktury. Klasa jest zbiorowością dobranych losowo osób w podobnym wieku kalendarzowym oraz będących na tej samej ścieżce edukacyjnej, którą przebyły od momentu rozpoczęcia nauki szkolnej. Uczniowie w klasie zróżnicowani są pod względem:

- nabytych umiejętności;
- zdolności;
- chęci do podejmowania nowych wyzwań;
- szybkości uczenia;
- efektywności uczenia;
- pilności;
- temperamentu.

Taka – często bardzo silnie zróżnicowana grupa – otrzymuje od nauczyciela te same informacje. Wymaga się od niej tego samego poziomu ich przyswojenia. To niejednokrotnie zniechęca uczniów do nauki, dla których tempo uczenia się jest niedostosowane: za szybkie lub za wolne. W dłuższej perspektywie taka sytuacja może prowadzić do zaszeregowania

ucznia przez system albo jako słabego, niezdolnego do dalszej nauki, albo zdolnego, lecz leniwego lub przeszkadzającego. Tak naprawdę dziecko jest po prostu uczniem znudzonym, które w innych warunkach osiągnęłoby dużo więcej.

Podział uczniów na klasy i ze względu na sposób nauczania prowadzi do powstania:

- klas homogenicznych (nauczanie odbywa się równym frontem);
- klas heterogenicznych (nauczanie odbywa się równym frontem);
- klas heterogenicznych (wewnątrz struktury klasy dają się wyodrębnić grupy o względnie podobnym poziomie, nauczanie dostosowane jest do tych grup, część nauczania odbywa się równym frontem).

Zróżnicowanie kształcenia na płaszczyźnie szkolnej odbywa się wewnątrz ram, które wyznacza program nauczania, wewnętrzne reguły szkolne, umiejętności nauczyciela, prowadzącego konkretne zajęcia z uczniami oraz społeczność uczniowska.

Ze względu na organizację wewnętrzną szkoły i poszczególnych klas kształcenie zróżnicowane odbywa się:

- poprzez dobieranie celowo lub losowo grup uczniów:
 - » uczniowie mają wyznaczone miejsca w klasie i to narzuca organizację ich pracy;
 - » uczniowie pracują w grupach, które powstają poprzez "odliczanie";
 - » grupy tworzone są poprzez rozdanie lub wylosowanie kolorowych kart, obrazków itp.;
 - » w doborze grupy decydują sympatie i antypatie jej uczestników lub poziom ich umiejętności.
- na podstawie poziomu posiadanych umiejętności przez uczniów:
 - » wyłanianie grup uczniów o podobnym poziomie - podgrupy homogeniczne;
 - » wyłanianie grup składających się z uczniów zdolniejszych i słabszych - podgrupy heterogeniczne.
- pod względem form pracy:
 - » uczniowie w klasie pracują indywidualnie;
 - » klasa dzielona jest dynamicznie na podgrupy;
 - » uczniowie tworzą w tych samych podgrupach.
- pod względem stosowanych metod i technik lekcyjnych:
 - » grupy uczniów korzystają z różnych form przekazywania informacji np. eksperymenty, doświadczenia, programy komputerowe, teksty źródłowe;

- » grupy uczniów używają różnorodnych form prezentacji wyników np. pisemnej, ustnej, medialnej.
- zróżnicowanie treści tematycznej lekcji:
 - » uczniowie otrzymują podobne treści o różnym stopniu trudności;
 - » uczniowie pracują nad różnymi treściami dotyczącymi tego samego tematu.

Różnicowanie na płaszczyźnie dydaktycznej można wyodrębnić ze względu na:

- sposób uczenia:
 - » poprzez dostarczanie odpowiednich materiałów można wspierać procesy uczenia się u wzrokowców, słuchowców i kinestetyków.
- tempo uczenia się:
 - » uczniowie otrzymują materiały zróżnicowane pod względem struktury i zawartości treści;
 - » inny układ zadań do wykonania w zależności od szybkości uczącego się.
- motywację do nauki:
 - » różnicowanie stopnia abstrakcyjności dostarczanego materiału – uczniowie słabsi otrzymują treści odnoszące się bezpośrednio do ich doświadczeń, uczniowie z wysoką motywacją do nauki otrzymują materiały wymagające więcej wysiłku i o wyższym stopniu abstrakcyjności. Istotne jest też wprowadzane nazewnictwo, tzn. zamiast „zadań trudniejszych” oznaczanych symbolami mamy „zadania dla chętnych”. W ten sposób unika się zaszeregowywania uczniów.
- ze względu na zainteresowania:
 - » uczniowie wykazujący chęć pogłębienia tematu otrzymują bardziej szczegółowe materiały i informacje.

Im bardziej dana grupa uczących się jest heterogenna, tym ważniejszy staje się aspekt kształcenia zróżnicowanego. W wielu klasach spotyka się spory rozrzut pomiędzy indywidualnymi zdolnościami i motywacją do nauki wśród uczniów. Wielu z nich posiada wybitne zdolności czy zainteresowania, które powodują, że posiadana przez nich wiedza jest bardzo profesjonalna. Warto wziąć je pod uwagę – mogą przynieść korzyści dla wszystkich uczniów. Również w każdej klasie znajdują się dzieci z różnorodnymi potrzebami czy niepełnosprawnościami, których należy wspierać w najlepszy możliwy sposób.

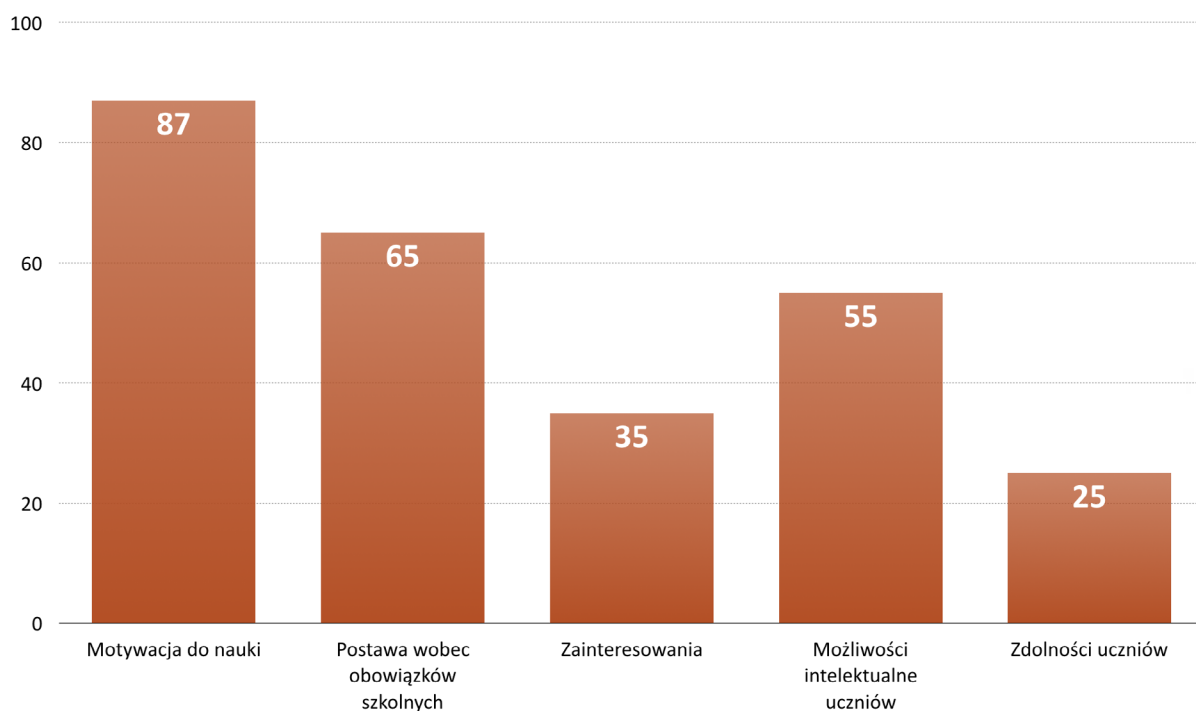
Czynniki wspierające sukces edukacyjny

W procesie uczenia się istotną rolę odgrywa środowisko i otoczenie, w którym przebywa osoba ucząca się. Gromadzi ona własne doświadczenia, które w jej umyśle przybierają formę subiektywnych pojęć i obiektów. Nową wiedzę, którą nabywa, automatycznie usiłuje porządkować i systematyzować, czyli łączyć ze strukturami, które zna i (częściowo) rozumie. Im więcej nowo nabytych informacji może skorelować z już posiadanymi, tym bardziej owocne jest jej uczenie się, a w rezultacie większy sukces edukacyjny. W praktyce oznacza to również, że im więcej zmysłów zostanie zaprzężonych w proces uczenia się, tym stanie się on efektywniejszy. Rolą szkoły jest tutaj stworzenie takich warunków i możliwości uczniowi, aby stawało się to możliwe.

Czynnikami odpowiadającymi za sukces edukacyjny są:

- wewnętrzne nastawienie – pozytywny stosunek do wykonywanych działań, wiara we własne możliwości;
- przestrzeń, w której zachodzi proces kształcenia – miejsce i czas umożliwiające uczenie się, atmosfera w klasie, sytuacja rodzinna, więzi koleżeńskie,
- konkretna wiedza – wiedza na dany temat, bogaty język, fachowe pojęcia, poziom myślenia abstrakcyjnego;
- komunikacja – zdolności do porozumiewania się z innymi, dzielenia się, stawiania pytań;
- wartości i normy – rozumienie celowości stawianych sobie zadań, motywacja, ciekawość;
- identyfikacja – uczenie się widziane jako proces samorozwoju, z którego wynikają korzyści osobiste oraz pożytek dla otoczenia, w którym przebywa jednostka.

Na podstawie wywiadów z nauczycielami A. Hłobił opracowała dane pokazujące jak kształcenie zróżnicowane wpływa na rozwój motywacji uczniów, ich postawę wobec obowiązków szkolnych, poszerzenie zainteresowań i możliwości intelektualnych. Ich zestawienie prezentuje poniższy diagram.

Rys. 2. Diagram danych wpływu kształcenia zróżnicowanego na rozwój motywacji uczniów

Zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, odpowiednio do jego potrzeb i umiejętności, powinno bazować na właściwym rozpoznaniu jego potencjału uczenia się. Temu właśnie służą metody prowadzenia pomiarów dydaktycznych. Należy zawsze pamiętać, że odpowiednia praca z dzieckiem ułatwia mu osiągnięcie sukcesu na miarę jego możliwości. Tym samym zyskuje ono szansę na totalnym lepszy i szybszy rozwój ogólny oraz edukacyjny.

Bibliografia

Bartz-Jaworska D., (b.r.), [Wzory semestralnych ocen opisowych w klasach I–III](#) [online, dostęp dn. 3.12.2017].

Braun M., Mach M., (2012), *Jak pracować ze zdolnymi? Poradnik dla nauczycieli i rodziców*, Warszawa: ORE.

Dyrda B., (2012), *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-pedagogiczne*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.

Hłobił A., (2015), *Jak widzą efekty różnicowania kształcenia nauczyciele*, „Edukacja humanistyczna nr 1 (32), Szczecin, str.118.

Limont W., (2005), *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, Gdańsk: GWP.

Nęcka E., (2003), *Inteligencja. Geneza, struktura, funkcje*, Gdańsk: GWP.

Piotrowski M., (b.r.), [Pomiar dydaktyczny i polityka projakościowa gminy w obszarze oświaty](#) [online, dostęp dn. 3.12.2017, pdf. 986 kB].

[Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego](#), (b.r.), [online, dostęp dn. 06.12.2017, pdf. 3,9 MB].

Ziemski S., (1973), *Problemy dobrej diagnozy*, Warszawa: Wiedza Powszechna.

Spis ilustracji

Rys. 1. Dzieci z SPE	17
Rys. 2. Diagram danych wpływu kształcenia zróżnicowanego na rozwój motywacji uczniów	29

